

ZEMĚ KURDŮ

Kendal Nezan

Kendal Nezan

Çapxane ARARAT - Éditions ARARAT
1977

Kurdistán, země Kurdů, "imaginární" země, jejíž jméno už nenaleznete na žádné mapě, leží přímo v srdci Malé Asie, mezi horskými hřebeny Antitauru a Íránskou plošinou, mezi Černým mořem a stepí Mezopotámie.

V tomto kraji, kde se velebné hory /Ararat 5165 m, Cilo 4138 m, Zagros aj./ a náhorní plošiny střídají s hlubokými soutěskami a zelenými údolími, žily na úsvitu dějin divoké národy neohrožených válečníků, jako Kassité, Mittaniové a Hurrité, které úspěšně odolávaly armádám nájezdníků, a které založily i rozvrátily nejeden stát, nejednu říši. Později, od 20. století, př.n.l., zaplavili tuto zemi v ohromném počtu indoevropští nomádi, kteří krok za krokem poárijštili původní obyvatele, a poté co smetli neporazitelnou Asýrii /r. 612 př.n.l./ založili Médskou říši.

Z dlouhých staletí mísení těchto antických kmenů a národů se zrodil národ Kurdů. Přestože se na tomto pohnutém jevišti dějin vystřídalo množství různých dobyvatelů a nájezdníků /Římané, Řekové, Mongolové, Arabové, Turci/, kurdský národ, opřený o své hory a vyzbrojený nezkrotitelnou touhou po nezávislosti se jim vždy dovedl postavit a přezít všechny bouře.

Ve středověku Kurdové založili několik kurdských států rozdílného trvání a rychle se měnících hranic /jako např. státy Chaddadidů, Hassanvehidů, Mervanidů aj./, později, pod vedením prince Saladina, sjednotili islámské země proti výpravám křižáků. Po vymření tohoto kurdského panovnického rodu zavládla v Kurdistánu, podobně jako v některých evropských zemích té doby, anarchie /totiž dělení mezi feudály/. Na jeho území vzniklo množství různých knížectví, z nichž některým, vklíněným mezi Perskou a Otomanskou říši, se podařilo udržet si nezávislost až do poloviny 19. století.

V průběhu tohoto století propukala po celém Kurdistánu lidová povstání namířená proti despotismu a tyranii sultánů i šachů; zrodila se idea jednotného a nezávislého Kurdistánu, kterou přijaly kurdské masy za svou.

Této myšlence se dostalo mezinárodního požehnání v Sévreské smlouvě, uzavřené 10. srpna 1920 mezi mocnostmi Dohody a Otoman-

skou říší, kde je ustanoveno /v čl. 62-64/ vytvoření nezávislého Kurdistánu. Ustanovení však zůstalo jen mrtvou literou.

Francie a Anglie, vítězové první světové války nakonec usoudily, že bude vhodnější pro jejich zájmy týkající se především nafty a pro nové rozložení sil rozdělit a balkanizovat Blízký Východ. Dnešní rozdrobení Kurdistánu mezi Turecko, Írán, Irák a Sýrii pochází z tohoto nespravedlivého rozdělení, které bralo pramalé ohledy na práva a osud národů, jichž se týkalo.

Kurdský národ se nikdy nesmířil s rozdělením své vlasti. V letech 1925-1939 bylo Turecko dějištěm téměř neustálých kurdských povstání, která si vyžádala několik set tisíc obětí. Rovněž v Íránu propukaly až do 40. let různé bouře. V roce 1946 vznikla nezávislá Kurdáská republika, která byla po roce trvání, za podpory Angličanů a Američanů, smetena vojsky íránského šacha. V Iráku odmítli Kurdové uznat archaickou monarchii, kterou v Bagdádu nastolila Velká Británie, až do roku 1947 proti ní bojovali se zbraní v ruce a značnou měrou přispěli k jejímu pádu /v r. 1958/.

V r. 1961 zatřáslo iráckým Kurdistánem nové povstání, které skončilo až v březnu 1975, kdy je zardousila irácko-íránská dohoda. Přes mnohé neúspěchy a porážky však ještě není všemu konec. Kurdové zdaleka nepropadli malomyslnosti a myšlenka nezávislého Kurdistánu neměla nikdy tolik stoupenců jako nyní.

Obyvatelstvo: V současné době žije 20 miliónů Kurdů /z toho 10 mil. v Turecku, 5,5 mil. v Íránu, 3 mil. v Iráku, 1 mil. v Sýrii a 320 000 v SSSR/ na území velikém jako Francie, které však nemá oficiální statut.

Kurdské obyvatelstvo, žijící převážně na venkově a v horách /rovněž však v úrodných nížinách, jako např. v povodí Eufratu a Tigridu/ se zabývá hlavně zemědělstvím a chovem dobytka.

Mluví jazykem, který má od 7. stol. psanou podobu. a patří k íránské větvi indoevropských jazyků. Kurdština se v každém ohledu liší od turečtiny, která je uralsko-altajského a semitsko-arabského původu. Perštině je blízká asi tak jako španělština francouzštině.

S výjimkou jistých asimilovaných skupin mluví kurdštinou všichni Kurdové, přičemž více než 80 % jich nezná žádný jiný jazyk. Velice lpí na všem, co se týká jejich jazyka a kultury. Tímto poutem lze snad vysvětlit fakt, že si Kurdové dovedli zachovat svůj jazyk i přes staleté sousedství s arabským světem a přes vliv islámu, zatímco daleké národy v Africe podlehly arabské kultuře a nakonec byly asimilovány.

V současné době se může tato kulturní identita plně projevovat pouze v SSSR, kde má malá kurdská obec stejná kulturní práva jako ostatní národy, tiskne vlastní noviny a knihy, má školy a rozhlasové vysílání v kurdštině.

V Turecku, Íránu a Sýrii je jakýkoli hudební či jiný projev folklóru nebo vydávání knih v kurdštině zakázáno. V Iráku se od dob britského mandátu a monarchie vyučovalo kurdštině na všech školách Kurdistánu, a rovněž bylo povoleno v kurdštině vydávat knihy. Od roku 1975 se však situace neustále zhoršuje.

Literatura: V kurdském jazyce existuje bohatá psaná literatura, v níž hlavní místo patří poezii. Největší rozkvět a slávu zaznamenala v době nezávislých kurdských knížectví /od 10. - 12. a od 15. do 18. stol./. Jejím nejvýznačnějším představitelem byl Ahmadê Chání, žijící v 17. století, autor národní kurdské epeje Mem û Zîn.

Nejcharakterističtějším rysem této poezie je patrně její národní, vlastenecký a lidový duch. V kurdštině se nepsalo pro slávu či z touhy zalíbit se nějakému vladaři. Ti z Kurdů, kteří měli podobné ambice, se raději vyjadřovali v arabštině, perštině či turečtině, jako např. Fuzulî, Neffî a j. Zvolil-li si básník kurdštinu, obracel se k chudým, utlačovaným, k těm, kdo neznali jiný jazyk, než svou mateřštinu. Ve svých básních odhaloval bezpráví, pranýřoval despotismus. K prostým lidem se často obracel s výzvou k boji, za opětné sjednocení Kurdistánu.

Psaná literatura se dnes rozšiřuje pouze ilegálně. Protože se kurdština v převážné části Kurdistánu nevyučuje, nenachází tato literatura vždy své publikum. Obnovit ji a dovést k novému rozkvětu je naléhavým úkolem dneška.

Vedle psané literatury, která žije i přes pronásledování a tresty vyhnanství, existuje kurdský folklór, neobyčejně bohatý a živý /což je pochopitelné, uvědomíme-li si, že víc než 80 % Kurdů je negramotných/. Jeho prostředníky jsou bardové "dengbêj", zpěváci "stranbêj" a vyprávěči "çirokbêj", často negramotní, avšak obdařeni zázračnou pamětí /znají legendy, jako třeba Memê Alan, která má více než 3500 veršů/. Lidová slovesnost je velice rozmanitá: tvoří ji legendy, epeje, bajky, pohádky, přísloví, písně apod., jež si Kurdové vyprávějí za dlouhých zimních večerů.

Pro vznik tohoto folklóru, především legend, i pro jeho zachování má velký význam zeměpisný rámec. Příroda je v Kurdistánu natolik mystická a zvláštní, že si lidová představivost nemohla nevytvořit legendy, pomocí nichž by si "vysvětlila" podivný tvar hory, překvapivou polohu stromu nebo čirost a průzračnost horského pramene. A tak má každé údolí, každá vesnice své vlastní legendy. Lidé z hor se domnívají, že jejich příroda je příliš krásná, než aby byla zabydlena pouze lidmi a zvířaty, a věří, že ji ožívují rovněž božské bytosti. U horských pramenů se zdržují víly, "perie", mezi skalisky a v hlubinách jeskyní se ukrývají zlí duchové, džinové.

Námětem epejí jsou zrovna tak milostné příběhy, jež se staly v kolektivním povědomí příkladnými, buď pro svůj tragický konec nebo obzvláštní čistotu, jako slavné činy příslušníků národa v bojích proti armádám nájedníků a uchvatitelů.

Epeje i legendy mají většinou formu prózy, rýmované prózy, občas jsou veršované. Když "dengbêj" začíná své vyprávění, líčí zprvu příběh, a když dojde k dialogu svých postav, dá se do veršovaného zpěvu.

Jelikož důležitým zaměstnáním byl v horách Kurdistánu /kde příroda je ještě relativně bohatá/ chov dobytka, měli Kurdové dost času na to, aby pozorovali zvířata a sžili se s nimi. To je inspirovalo k vymýšlení bajek, v nichž vystupují lvi, vlci, hadi, medvědi a samozřejmě lišky, klasicky známé svými dobrými i špatnými vlastnostmi, jako důvtip, zbabělost a vychytralost.

Poezie v kuruském folklóru opěvuje odvahu v boji, kouzlo přírody, ženskou krásu, odloučení od milované bytosti, vyhnanství apod. Oproti arabským "kasidám" nebo tureckým "košmám" není kuruská lyrická poezie svázána žádnými pravidly, žádnými příkazy týkajícími se formy nebo obsahu. V oblasti lyriky, kde se temperament národa projevuje nejvýrazněji, je nejlépe vidět, nakolik je Kurdům cizí smysl pro disciplínu.

Poznamenejme ještě, že mezi lidovou lyrickou poezií a písní není přísná bariéra, a že všechny básně vznikly proto, aby byly zpívány.

Hudba: Kuruská hudba je ve své podstatě lidová a anonymní. Na rozdíl od sousedních Arabů, Peršanů a Turků, neměli Kurdové nikdy hudbu pěstěnou, vyhrazenou pro elitu a hudbu pro lid.

Hudba je do té míry nedílnou součástí kuruského způsobu života a přírodního rámce, že lze téměř s naprostou jistotou uhadnout, která píseň pochází z nížin, a která z hor, kterou zpívají pastevci a kterou zemědělci. Patrně tomuto hlubokému souladu s okolní přírodou vědí kuruská hudba za svou původnost.

O nejdůležitějších událostech života, lásce, únosu, svatbě, odloučení, ozbrojených výbojích, apod. zpívají většinou ženy. Jejich písní se potom zmocňují bardové, rozšiřují je po celé zemi a písně se tak stávají anonymními, což je jak známo, výsadní prostředek díky němuž se uspokojí potřeba určitého národa nalézt vlastní obraz.

Kurdové mají písně milostné /"kulamên dilan"/, epické či válečné /"delal" jsou písně obyvatel nížin, "lawikê siwaran", jezdecké písně, mají horalé/, které jsou velmi dlouhé a často bez doprovodu na hudební nástroj, potom písně taneční /dilok/, doprovázené na flétnu a bubínek, podzimní písně /pêñfzok/, které střídavě zpívají mladíci a dívky při návratu z vysokohorských pastvin, "písně ke kolovrátku" /berdolavî/, jež si propěvují dívky při předení, nebo při tkaní koberců, a ukolébavky /lorî/.

Jelikož zvláště důležité místo v životě Kurdů zaujímá válka, existuje velké množství epických písní. Smyslem těchto zpěvů, jež skládají během bojů "dengbêjové", sami bojující, je rozlítit nadšení bojovníků a podpořit jejich odvahu. Hrdiny jsou ti, kdo se bijí se zvláštní udat-

ností, neprchají z bitevního pole a pro něž je nejdůležitější zachovat věrnost morálnímu kodexu cti.

Těmto písním často chybí doprovod, ten tvoří nanejvýše modulace hlasu posluchačů. Někdy však jsou doplněny hrou na "bilûr" /pastýřskou flétnu/, "duduk" /dechový nástroj s náústkem ze zvláštního druhu rákosu/, zřídka i na "tenbur" /strunný nástroj/.

Milostné písně většinou skládají i zpívají ženy; co do počtu zdaleka předčí všechny ostatní hudební žánry. Někdy je takovou písní i prostý improvizovaný dialog, který zpívají během kratičkého setkání chlapec a dívka. Tak vypadá láska u Kurdů.

Pouhý pohled, úsměv sotva se zrodí v ústech dívky, náhodně potkané u pramene, stojí na počátku dlouhých zkoušek, trýzní, obětí a oddanosti, jež se zrcadí v těchto dojmavých písních, jakýchsi nostalgických volání z hor a údolí, určených milovanému či milované. Ve jménu této kruté, vášnivé lásky je možné vše. Cožpak se šejk Sanan, největší vědec své doby, nezřekl víry, z lásky k arménské princezně? A co Ferhat, kurdský architekt, který z lásky ke krásné Širin /poníž zatoužil i sám šach/ proměnil horu v palác pro svou milovanou. Nebo Mem, který tolik trpěl a tak dlouho hledal svou Zîne.

Milenci s oblibou poměřují svůj cit se slavnými láskami, jež zná historie Kurdistánu "když se dvě srdce milují, co záleží na žebrácké mošně na rameni?", říká staré lidové přísloví. A když spojení milenců brání, jak tomu často bývá, oficiální překážky, nezbyvá než dívku unést. Pro ni to je vlastně nejvyšším důkazem lásky a velice o něj stojí.

Ještě zmínka o kurdské představě dokonalé krásy. Ideální muž je válečníkem, je vysoký a štíhlý /zirav û dirêj/, nebojácný, vážený a dbalý svých závazků, i za cenu života. Kurdští mladíci se s oblibou přirovnávají ke lvům a tygrům.

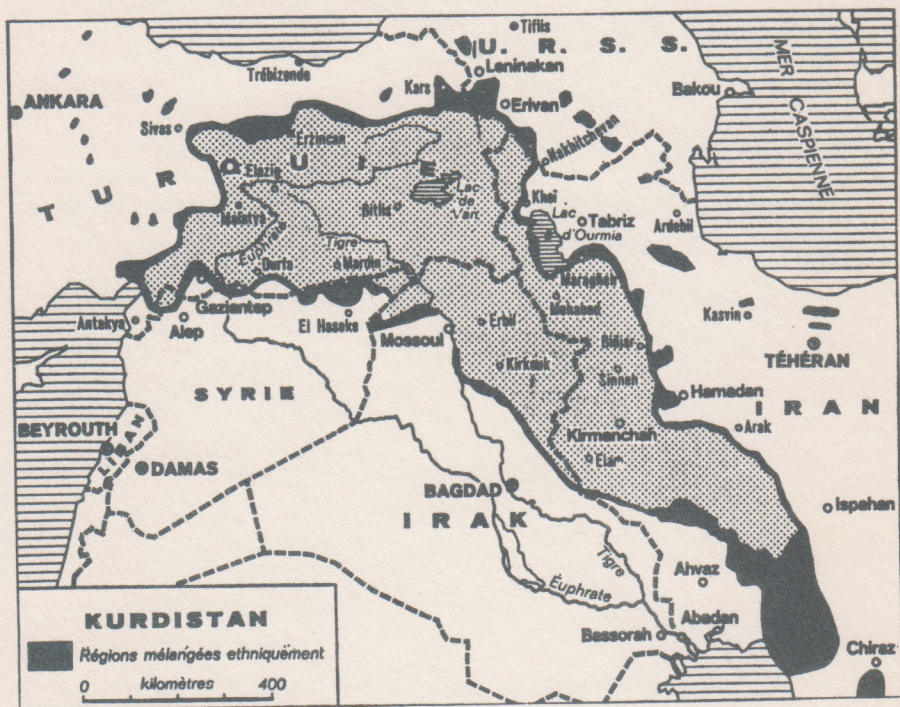
Ženy se pyšní štíhlou a urostlou postavou, přirovnávanou k bazalce, světlými kadeřemi, krásnými černými očima, podobnými gazelím či jehněčím, ladnou chůzí připomínající chůzi divokých kachen a hus či pouštních koroptví a něžnými nadry, pevnými jako jablka z Malaty.

Na závěr uvádíme ukázkou z epopoje Ahmadê Chání "Mem û Zîn". Tato básnická skladba vznikla v době Shakespearově a podobně jako drama "Romeo a Julie" líčí osud dvou milenců, Mema a Zîny, jimž rodiče a společnost upírají právo na štěstí.

Na jednom místě mluví Mem ke svíci, která je jeho jediným společníkem v samotě vězení:

Družko mých tajemství, ty besednice nemá,
hoříš tak jako já, jen hlas tvůj oheň nemá.
Jedna tvá odpověď, jen jedna věta malá -
mín slzí duše má by pro mě vyplakala.

Východ a Západ je, svět mezi nimi celý.
Taková dálava tvou bolest od mé dělí.
Východ : tvůj plamínek pro všechny oči plane.
Západ : jen nitro mé spaluje žhnoucí plamen.

ÇAPXANE A R A R A T